

САМУР

№ 2 (376) 2025-йисан 28-февраль

Онлайн

1992-йисан январдила акъатзава
Цийивилер
www.samurpress.net

ШУША – КЪАРАБАГЪДИН РИКІ

ЧІАЛ ВИЛИК ТУХУН!

Алай йисан 23-февралдиз Дагъустан Республикадин Мегъарамдхуьруьн райондин Ярагъ Къазмаяр хуьруьн «Лезгинка» суваррин квале «Лезги члални меденият хуьнин рекъер» тлвар алай мярекат кыле фена. Агъадихъ чна гъа мярекатдиз «Самур» газетдин редакциядин коллективди ракъурай тебрикдин чар гузва.

«Лезги члални меденият хуьнин рекъер» тлвар алаз Дагъустан Республикадин дережадин межлис кыле фида лагъай хабарди чаз гзафни-гзаф хвешши авуна. Им руьгъ кутадай, риклер шад гъиссерив ацлурдай хабар я. Им акл лагъай члал я хьи, Дагъустандин вилик-кылик квай лезгийри, чи камалэгълийри дидед члалан таъсиб члугвазва, адан жележгдикай фагъумзава, хайи члал хуьнин, ам шегъредиз акъудунин рекъерихъ гелкъевезва, лезги члалакыйгъукуматдин дережада веревирдерийизва.

Гъайиф хьи, девирдин четинвилер, клевиринавай часпарар себеб яз чавай а мярекатдиз къевез жезвач. Ятлани чи рикл гъана ава. Масакла хьунни мумкин туш. Дагъустандинни Азербайжандин лезгийр са лекърен къве лувар я. Виш йисар я чи тлалар-квалар хъиз шадвилерни сад яз. Къе Къулан вацлун и патани а пата авай чи халкъдин виридалайни кар алай месэла дидед члал хуьн, ам жележг несилрал агакъарун я. Им чи хиве авай виридалайни члехи жавабдарвал я.

Чи члехи бубайрини дидейри дидед члал чаз кланарна, ам вилин нинеяр хъиз хуьз туна. Бес чалай и аманат чи веледрал агакъариз алакъзавани? Чи хтулриз багъа яни хайи члал? Абур чпин хизанра рахазвани дидед члалал? Рахазвачтла, тахсир чал ала. Члал амачтла, халкъни амач лагъай члал я.

Халкъдикай халкъ ийизвайди адан члал я. Ам квадарун дуьньядин халкъарин жергедикай хкатун, руьгъ квадарун, жуввал квадарун лагъай члала. Ихътин къадар-къисмет чи кылел татуй лугъуз чун датлана санал члал хуьнин рекъерихъ гелкъевена кланзава. Гъавилай и межлис члал хуьнин рекъе зурба мярекатдиз элкъуьн чи мурад я. Куьне члалаз талукъарнавай и мярекат халкъдин мелез, халисан лезги мелез элкъуьрай. Жуван са шиирда лагъанвайвал:

Са члехи мел кланда чаз,
Са кылин мел, лезги мел.
Агатдайвал чи члалав
Къылай-къылиз вири эл.

Мярекатдик экечлнавай, хайи члалал рикл алай, ам багъаз къазвай вахар, стхаяр, чан жуванбур! Къез агалкъунар хуьрай!

ВИЛИКАНДАЛАЙ ИЕР ЖЕДА

РЕДАКТОРДИН ГАФ

Къарабагъдин рикл тир Шушада эхиримжи гъилера 1990 - йисуз хъанай зун. Республикадин парламентдин газетдин векил хъиз ина кам-камуна аваз къекъвеней, тарихдихъ галаз алакъалу тир чкайриз килигнай, къени инсанрихъ галаз ихтилатар авунай. А члавуз нин акъулдиз къведай хьи, Азербайжандин руьгъдин дамах тир и иер макандихъ чун цигел яз амукъдай вахтар алуькъда? Нин фикирдиз къведай хьи, са суфрадал фу тлуьнвай къуншидикай душман жеда, темягвал авуна ви квал вавай къакъудда?

Вичин бине 1752-йисуз Къарабагъдин гъаким хъайи Панагъали

ханди кутур, иер архитектурадалди тафаватлу тир, тлвар-ван авай ксаралди сейли хъайи и кле-шегъер 1992-йисан 8-майдиз эрменийрин яракълу къуватри къуна, чпин пацук кутурла чи республикадин агъалийриз гъикъван пис таъсирнайтла зи рикледай садрани алатдач. Им Азербайжандин тарихда виридалайни залан члавар тир.

Ингъе 44 йикъан Ватандин Дявдин вахтунда чи яракълу къуватри 2020-йисан 8-майдиз Шуша азад авуна. Гъа юкъуз чи республикадин агъалийрин гъвечли-члехид вири шехъзавай. Ибур хвешивилин накъвар тир. Гъа югъ Гъалибви-

лин югъ хъиз чи халкъдин тарихда гъатна.

Са шумуд югъ инлай вилик, 35 йис алаатайдалай къулухъ Шуша цийи кылелай ахкван заз къисмет хъана. Ина зун дявдин туькъуьлвилер квай члуру гелерихъ галаз санал кцларви къегъалар Тегъран Менсимованни Решад Асланован, гъакл-ни Азербайжандин вишералди игитрин гелерихъни гелкъевена.

Шушадал душманри гзаф хирер авунва. Ятлани ам вичел хкъезва. Ина республикадин гъукуматди кыле тухузвай зурба крарай аквазвайвал, Шуша виликандалай иер жеда.

DÜNYANIN BƏNZƏRSİZ ADAMI

Hələ də yenidən baxdığım filmin təsiri altındayam. Göz yaşlarımı saxlaya bilmirəm. Bir oğul öz atası haqqında misli-bərabəri olmayan sənədli film çəkib. Filmdə haqqında söhbət gedən adam həyatı və fəaliyyəti ilə bütün bəşəriyyət üçün gözəl nümunədir.

Sebastyan Salqado əfsanəvi braziliyalı fotoqrafdır. O, 1944-cü ildə Braziliyada, Atlantik okeanın sahilinə yaxın bir kənddə anadan olub. Tanrı tərəfindən unudulmuş bu yerdə yaşamaq olduqca çətin, lakin maraqlı idi. Amazonun tropik meşələrindən sonra ikinci ən böyük meşə hesab edilən Atlantik meşəsi buranın ən böyük sərvəti idi. İnanılmaz heyvanlar, quşlar, bəcəklər... Bu yer bir uşaq üçün əsl cənnət idi.

Braziliyanın digər fermerləri kimi, Sebastyanın atası da odun satır, ağacların kəsildiyi ərazilərdə mal-qaranı bəsləmək üçün ot əkirdi. Kasıblar bunun gələcəkdə nə ilə nəticələncəyini fikirləşmirdilər.

Sebastyan 15 yaşında təhsil almaq üçün evdən ayrıldı. 1967-ci ildə o, San-Paulu Universitetinin iqtisadiyyat fakültəsini bitirdi və ixtisası üzrə işləməyə başladı. Leyla adlı qızla evləndi və onların iki oğlu dünyaya gəldi.

1964-cü ildə Braziliyada çevriliş baş verdi və hərbi xunta hakimiyyətə gəldi. Ölkədə yaşamaq təhlükəli olmuşdu – dostları və tanışları həbs edilir, işgəncəyə məruz qalır, bəziləri isə izsiz yox olurdu. 1969-cu ildə Sebastyan və Leyla Braziliyadan qaçaraq Parisə gəlirlər. Sebastyan burada iqtisadiyyat üzrə dissertasiya yazmağa başlayır. Leyla isə təhsil aldığı memarlıq sahəsində tədqiqatlar aparmaq üçün özünə fotoaparət alır. Elə həmin vaxtdan etibarən Sebastyan da foto çəkməyə başlayır.

1973-cü ildə Sebastyan Dünya Bankında işləmək təklifindən imtina edir və fəaliyyətini tamamilə fotoqrafiya ilə bağlayaraq dünyanı gəzməyə başlayır.

1984-cü ildə "Sərhədsiz həkimlər" təşkilatının tərkibində Afrikaya gedir. Onun çəkdiyi fotolar sayəsində dün-

ya Sahel regionunda baş verən faciə ilə tanış olur. Orada təxminən bir milyon insan aclıq və xəstəliklərdən həyatını itirmişdi.

1990-cı ildə Sebastyan Ruandaya yollanır və orada baş verən dəhşətli hadisələri sənədləşdirir. Qaçqın düşərgəsində humanitar təşkilatın əməkdaşlarının vəbadan ölənlərin cəsədlərini buldozərlə yığıb böyük bir üfunətli gorgah yaratdığı şahidi olur. Bu dəhşət-

lərdən sarsılıb ağır xəstələnir.

1998-ci ildə o, Braziliyaya qayıdır. Valideynləri onlara öz fermalarını hədiyyə etmişdilər. Bu, Sebastyan üçün yeni bir sınaq oldu. Bir zamanlar "yer üzünün cənnəti" sayılan kəndin düşdüğü vəziyyəti görüb sarsılır. Vaxtilə tropik meşələrin olduğu yerdə indi çılpaq torpaq vardı. Ağaclar kəsilmiş, quşlar və heyvanlar yox olmuşdu. Torpağın yalnız 0,5 faizi ağaclarla örtülüdür.

O zaman Leylanın ağına yaxşı bir fikir gəldi – meşəni bərpa etmək! Qadın bunun mümkün olduğuna inanırdı və ərinə də bu inamı aşılamağa çalışırdı.

Salqado ailəsi ölkənin baş meşə mütəxəssisinə müraciət etdi və ondan hədiyyə olaraq 100 min ting aldı. Eyni

zamanda, onlar müxtəlif fondlara, dövrlətlərə maliyyə yardımı üçün müraciət etdilər.

Sebastyan və Leyla birlikdə "Tierra İnstitutu" adlı kiçik bir təşkilat yaratdı. O vaxtdan bəri bu təşkilat 4 milyon ağac əkərək meşəni bərpa etdi. İlk əkinlərin üçdən ikisi tələf oldu – çünki fidanlar çox sıx əkilmişdi. Lakin təcrübə qazandıqca səhvləri düzəldilər. Növbəti il cəmi 20% itki verdilər və sonrakı illərdə

sayəsində bölgədə yeni iş yerləri açıldı. Sərin, ətirli və rütubətli meşə havası bərpa olundu. Bir vaxtlar ölü sükutun hökmü sürdüyü bu yerlər indi quşların nəğmələri ilə doldu.

Ümumilikdə 172 quş, 33 heyvan, 293 bitki, 15 sürünən və 15 suda-quruda yaşayan canlı növü yenidən bu torpaqlara qayıtdı. Demək olar ki, sıfırdan yeni bir ekosistem bərpa edildi.

Bu sərt təbiətli kişi tez-tez kövrəlir və deyir ki, əgər oğlu Rodriqo olmasaydı, hər şey başqa cür ola bilərdi. Sebastyanın Daun sindromlu oğlu ona həyata başqa cür baxmağı öyrədir. Onun dünyaya gəlməsi ailə üçün böyük bir sarsıntı oldu. Həyat sanki dayandı. Sebastyan iki il ağıladı və nəhayət, həyata daha ayıq gözlə baxmağa başladı.

O, deyir: "Bugünkü sosial və humanitar işlərimin çoxu Rodriqonun sayəsindədir. O, mənə fərqliliyin nə olduğunu anlamağa kömək etdi, başqa bir kainatı kəşf etmək imkanı verdi."

Sebastyanın digər oğlu Culianno sənədli filmlər rejissorudur və alman rejissoru Vim Venderslə birlikdə atası haqqında "Torpağın duzu" adlı film çəkib. Bu film "Oskar" mükafatına təqdim olunub və Kann festivalında münisiflər heyətinin mükafatını qazanıb.

2002-ci ildə əkdüyü fidanlar kök atandan sonra Salqado yenidən fotoqrafiyaya bağlanıb. İndi o, daha müharibələrin dəhşətlərini çəkmir, dünyanın ilkin təbiətini sənədləşdirir ki, onun həm gücünü, həm də kövrəkliyini göstərsin. O və həyat yoldaşı Leyla 600 hektardan çox ərazidə meşəni bərpa edərək, onu Braziliya xalqına bağışlayıb. Bu ərazi hazırda rəsmi təbiət qoruğu kimi fəaliyyət göstərir. Burada milyonlarla fidan yetişdirilir.

Azərbaycan meşələri, o cümlədən bir vaxtlar bənzərsiz təbiəti ilə göz oxşayan Qusar meşələri ekoloji fəlakət dövrünü yaşayır. Görəsən, bizdə braziliyalı Sebastyan Salqado kimi təbiət sevdalı təəs-sübkeşlər haçan yetişəcək?

Sədaqət KƏRİMOVA

TARİXİN İZİ İLƏ

Hörmətli redaksiya, mən həm "Samur" qəzetindən, həm də digər məxəzlərdən məşhur milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyevin ləzgilərlə və Dağıstanla əlaqələrinə həsr olunmuş bir neçə məqalə oxumuşam. Deyilənə görə o, həm də görkəmli iqtisadçı olub. Bu məsələ ilə əlaqədar məlumat verməyinizi xahiş edirəm.

**Məhəmməd İsmayilov,
Bakı şəhəri**

İQTİSADÇI MİLYONÇU

Məşhur milyonçu Hacı Zeynalabdin Tağıyev həm də görkəmli iqtisadçı olub. Almanlar onu "istehsalın ağıllı tənzimçisi", ingilislər "çox şeylərdən xəbərdar olan iqtisadçı", ruslar "istehsalatı dərinədən bilən sahibkar" adlandırmışlar. Görkəmli iqtisadçı adını isə

ona ilk dəfə Oktyabr İnkilabından əvvəl adı Rusiyanın ən yaxşı geoloqlarının siyahısına düşmüş ləzgi ziyalı Əbdülqədir Əfəndiyev hələ Qafqaz Dağ-Mədən Dairəsi baş mühəndisinin köməkçisi işləyərkən verib.

Bacarıqlı mütəxəssis olan Ə. Əfəndiyev Bakı milyonçusuyla yaxından tanış idi. Həmin dövrdə qəzetlərin yazdığı kimi, Əbdülqədir milyonçunun Dağıstanda yaratdığı istehsal sahələrinin genişləndirilməsinə kömək göstərmişdi. Məşhur geoloq öz xatirələrində yazmışdı: "Hacı Zeynalabdin Tağıyevdən əvvəl Dağıstanda balıqçılıq primitiv və kустar xarakter daşıyırdı. O, 1913-cü ildə Tağıyev və Ko firmasını yaradaraq buradakı köhnə istehsal sahələrini bütünlüklə satın aldı, onların yerində iri kapitalist müəssisələrini ərsəyə gətirdi. Bundan ötrü 64 min manat sərf etdi. Ta-

ğıyev texnikanın son nailiyyətlərindən istifadə edərək, Petrovskda 200 min pud balıq məhsulları tutan soyuducu və zavod tikdirir. Balıqçılıq sahəsini xüsusi səriştə ilə inkişaf etdirən Tağıyev istehsalatdan bütün incəliklərinə kimi baş çıxaran, iqtisadiyyatı dərinədən bilən görkəmli iqtisadçı idi".

Sovet hökumətinin ehtiyatsız deyilməmiş bir sözə görə insanları məhkəməsiz, mühakiməsiz azadlıqdan məhrum etdiyi vaxtlarda belə, Əbdülqədir Əfəndiyev milyonçu Tağıyevi yüksək qiymətləndirmişdi. O, heç nədən qorxmayaaraq, bolşevik hökumətinin rəhbərlərinə göndərdiyi məktubda yazmışdı: "Hacı Zeynalabdin Tağıyev kimi görkəmli iqtisadçıdan, böyük mütəxəssisdən istifadə etməmək dözülməz haldır. Onun bacarığı və biliyi vətənə, xalqa böyük fayda verə bilər. Tağıyevin yaratdığı balıq sənayesi müəssisələri buna parlaq misaldır. Təəssüf ki, Sovet hakimiyyəti dövründə cəmi üç il fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, Dağıstan balıq sənayesi olduqca böyük borca düşmüş və tamamilə iflasa uğramışdır".

"SAMUR"

ДАГЪЛАРИХЪ ГЪАРИКІ ЛЕКЪ

Вучиз ятлани адакай рахадайла лекьер карагда зи вилерикай. Дагъларикайни лекьерикай гзаф кхьидай Эгъмедбега. Гъавилай ваъ, лекъ хьиз арадай акъатна лугъуз гъайиф члугвада за адан. Тахъайтла, чархалай къарагъиз, гужлу луваррив гъурч яна ярхарзавай, ахпа патахъ къармахра туна цавун аридиз хкаж жезвай лекьер гъинай, гъамиша чина хъвер аваз, секундиз рахадай къени къилихрин Эгъмедбег гъинай.

Ада лекъре хьиз поэзиядин цавара лув сана. Къакъан чархарилай и дуьньядиз вил вегъена. Ингъе гъахъсузвилерин шагъид хъана ам. Пехил ксар, буьгътенчийри вичел вегъейла лекъре хьиз лувар далудал къуна, къван хьиз тик агъадал атана халкъдин рекъе вич къурбандна шаирди.

ХАЛКЪДИН РЕКЪЕ

А йисара, яни алатай асирдин 60-йисара Забит Ризванов, Лезги Нямет, Теймур Алиханов, Байрам Салимов, Ядуллагъ Шейдаев, Иззет Шарифов, Эгъмедбег Шихкъайибов хътин къелемэгълийриз къве жуьредин тлвар ганай. Гзафбуру абуруз «Кватгалар» лугъудай. Абуру халкъ паталди кар алай месэляяр къарагъарзавай. Лезги члал, меденият, адетар хуьн патал галатун тийижиз кваллахзавай. Советдин гъилибанриз гъа и кардикай хуш авачир ва абуру чи къегъал шаирарни кхъирагар халкъдин виляй вегъин патал кватгалар хаталу ксар хьиз къелемдиз гузвай. Гуя и ксар гъукуматдиз, партиядиз акси экъечзава къван. Халкъдин са паюнини кватгалриз гъа гъилибанрин виляй килигдай ва гъавилай жезмай къван абурув агатдачир. Гзаф члавуз а итимар туплув къалуриз абурувай яр-гъа хъухъ лугъудай.

Кватгалрин гъавурда акъазвайбуруни авай. Абуру чи женгчи къелемэгълийриз халкъдин рекъе авайбур лугъудай ва чпелай алакьдай куьмекар гудай. Ингъе ихътин ксар тмимил тир. Гъавилай «Риклин гаф» кватгалдиз халкъдин рекъе женг члугун къвердавай четин жезвай. Мураддив агакъун патал халкъдихъ галаз кваллахна кланзавай, ам гъавурда тун герек тир. Москвада ацукънавай регъберрал чарар, телеграммаяр ракурна кланзавай. Кцларин хуьрера и кардин къилин тешкилатчи Аваран хуьруьн эгъли Эгъмедбег Шихкъайибов тир. Ада «Къизил Къусар» газетдин редакцияда завотделвиле кваллахзавай ва гъавилай фад-

фад халкъдин къула жезвай. Жемьатдиз ам пара кландай, вучиз лагъайтла рикл ахъа, умун къилихрин, юмордалди рахадай, низ вуч лагъана кланзаватла чидай итим тир ва адалай инсанар вичихъ ялиз алакьдай. Советдин гъилибанрик и кардикай къалабулук акатзавай ва абуру Эгъмедбеган вагътедай фидай рекьер жагъурзавай. Амма Эгъмедбегни рагъметлу Забит муаллимди лагъайвал цлал тир.

Муаллимди садра ихътин ихтилат авунай: «Зун, Теймур Алиханов ва Байрам Салимов Москвадиз фена кланзавай. Чна халкъдин къулар алай чарар тухун къарардиз къачунвай. Амма ихътин чарар тешкилиз жезвачир, жемьатдиз кичлезвай. Эгъмедбега и кар хиве къуна. Ада вичин хуьрай, Вурвай, Хъилий, Пиралдила, Эчлехуьрай ва маса хуьрерай кичл тийижир 500 кас жагъурна регъберрив агакъарна кланзавай чарарал къулар члугваз тунай.

Чун Москвадай хтайла хуьрерин жемьатриз ана хъайи ихтлатрикай малумат гун герек тир. Мад Эгъмедбег вилик акатна. Са шумуд хуьре виш, къве виш кас кватлна мярекатар тухуз куьмек гана. И тедбирдилай къулукъ Эгъмедбегав вил ахъайиз тунач, санлай органи, санлай партиядин гъилибанри адаз басрухар гана, гъатта къадайвал хъана, амма аваранвийри гъа тешкилатриз фена гададин пад хвена. Кичл тийижир итим тир Эгъмедбег. Гъаклни рикле цлал авай шаир тир ам».

РИКІЕ ЦІАЙ АВАЙ ШАИР

Адан шаирвиликай заз хъсандиз хабар ава. 1968-йисуз «Къизил Къусар» газетдин редакцияда кваллахал акъвазайла зун адахъ галаз дуст хъанай. Заз адан алакьунар акунай: журналист хъизни, шаир хъизни. Заз адан къайгъударвал акунай: стхади хъизни, лезгиди хъизни. За журналистикадин рекъяй цлийиз камар къачузвай, жегъил шаир хъизни гъеле машгур тушир. За жуван макъалаярни шиирар эвел гъадаз, гъадани вичи кхъенвайбур заз клелдай. Къве члалал кхъизвай ада: лезги ва азербайжан члаларал. А члавуз Дагъустандин лезги члалал акъатзавай «Коммунист» газетда адан макъалаяр фад-фад чап жедай.

А йисара захъ къве муаллим авай: Забит муаллим ва Эгъмедбег. Абурувай гзаф чирвилер къачуна за. Садбуруз вучиз ятлани чпин муаллимрин зегъметар риклел хкиз кландач. Амма за мад гъилера жуван муаллимар риклел хкиз лугъуза: хъсан шаир ва журналист хъиз сейли хъун патал Забит Ризванов, Лезги Нямет, Теймур Алиханов, Эгъмедбег Шихкъайибов хътин къегъал ксариз заз гзаф куьмекар гайиди я. Аллагъди рагъмет авурай чпис. Садавай гафарикай заргардин саягъда менфят къачуз чирна за. Сада вичин ялавдикай пай гана заз. Сада зак руьгъ кутуна. Эгъмедбегавай лагъайтла, къве шей генани хъсандиз чирна за: кичл тийижиз кхъин ва шиирдалди фелъетонар теснифун. Гуьгъуьнлай «Совет кенди» газетда зи шиирдалди кхъенвай фелъетонар акурла лувар акатдай адак... Эгъмедбег къилий-къилиз шаир тир.

Гъатта гзаф вахтунда шиирдалди рахадай. Садра кваллахал атайла адан кефир члуру яз акунай заз. «Вахъ вуч хъанва?» – лагъайла дустунин чинавай члулав цифер чклана. Хъуьрез-хъуьрез лагъана: «Яда, къунши дуьз къевезвач чахъ галаз.» «Бесгила гъикл хъуй?» – жузуна за. Мад хъуьрена Эгъмедбег. (Гъаклан члавузни ам чина хъвер авай хъиз аквадай). Ахпа садлагъана захъ элкьвена:

- Жаваб лугъун ман:

Къе вахъ галаз хъел хъайи

Къуниши пака дуст я мад.

Вакай халкъди хъелайтла,

Лагъ кван, вакай вучда мад?

Зун пагъ атлана амуькнай. Ада гъам шаирди хъиз, гъамни философди хъиз жаваб ганай. Гуьгъуьнлай а цларарин бинедаллаз шаирдин «Вучда?» шиир арадиз атанай.

Мад са мисал. Садра чун редактордин тапшуругъ къилиз акъудун патал Лацуз фенай. Кеф ганай чаз Лацун яйлахрини чарчарри. Булахрин къайи цикай хъвана «ухвайш» лагъайдалай къулукъ Эгъмедбега вилер атлмарна дагълариз килигна. «Яда, – лагъана, – акъван пара клан я заз чи дагълар. Лап абурун хесет къунва за». Ахпа шиирдал илигна:

Къеняй зун ргъава, къежелай секин,

Гъа икл хъун уьмуьрда адет къунва за.

Куьз лугъуз зеррени тажуб жемир куьн,

Дустар, чи дагъларин хесет къунва за.

Хуралай и цларар клелайдалай къулукъ: «Ваз вуч аватла чидани, – лагъана, – дагълар акурла за жув лекъ хъиз гъисса, амма абурухъ гъарикл лекъ хъиз.» Мад вичин фикир цлараралди тамамарна:

Шагъ дагъдин хуравай са къван я зи рикл,

Рагарин цуьрцар я зи къилин чларар.

Зун лекъ я, гъамиша дагъларихъ гъарикл,

«Пайгъамбард къванер» я зи къалин варар.

Гъа икл, адан «За дагъларин хесет къунва» шиир арадиз атана. Пакад юкъуз «Риклин гаф» кватгалдин поэзиядин мярекатдал и шиир клелайла Лезги Нямета ам рикляй тебрикнай.

Дагъларин хесет къунвай адахъ мад са къилих авай. Къиле гъатай шиир гъасятда къелемдиз къачудачир. Къачуртлани, са гъвечи кагъаздал кхъена жибинда твадай. Гъа икл, адан гзаф шиирриз дафтардин чин акурначир.

ДАФТАРДИН ЧИН ТАКУР СА ШИИР

Аваранви Эгъмедбеган са шиир завай хъайитла, чи поэзиядин инлай къулукъни виш йисаралди амуькдай, садрани риклелай тефир къиметлу инжи я. Ам заз чи шииратдин виридалайни пара кланзавай чешнейрикай сад я. «Хайи чил» тлвар ганвай а шиир зи вилин кланик арадиз атанай.

Яргундал мехъерик фена кланзавай чун. Са югъ виликамаз Нуьсрет муаллимдиз лагъана редакциядин «Вилис» къачуна кланзавай. Гзаф рикл ахъа, коллективдин къайгъу члугвадай агъсакъл

тир чи редактор Нуьсрет Мустафаев. Машин элкьуьрнач чалай. «Вач, – лагъана, – куьн гъамиша мехъеррик хуьрай».

Яргун заз сифте гъилер тир акваз. Гзаф хуш атана заз Руькел дагъдин ценерив гвай, Самур вацлун къерехда экля хъанвай и хуьруькай. «Ша Келедхуьруьн клунтлунал акъахин» лагъана Эгъмедбега. Анай къуд пад капун юкъвал алайди хъиз аквазвай, килигунивай тух жедачир. Самур дередин, Азербайжандин ва Дагъустандин лезги хуьрер акуна пагъ атланай зи. «Килиг, чахъ гъихътин чилер, гъихътин хуьрер аватла» лугъуз дамахзавай за. Эгъмедбега и кар къатлай хътин тир ва гъавилай «чи хуьрер гъа ихътин-бур я, иер, клубан» лагъана кушкучдалди. Ахпа яргъариз вил вегъена такабур-лудаказ лагъана:

Шад жеда зун Лезги чил,

Иер, клубан хуьрер акваз.

Жуван хайи лезги халкъдин

Сувар акваз, мехъер акваз.

Кланда хъи, заз и чкайрин

Гъар квал, дере муг хуьрай зи.

Квачерални къуй гъамиша

Лезгистандин руг хуьрай зи.

Захъ лугъудай гаф амачир. «Са легъеда икъван хъсан чларар туькьуьриз женни» лугъуз фикирзавай за. Амма туькьуьрна Эгъмедбега. Акл туькьуьрна хъи, гуьгъуьнлай вири халкъдин меце эзбер хъана.

Къве югъ алатайла редакцияда гуьруьшмиш хъхъана чун. «Ахъая дафтар, – лагъана за, – Яргундал туькьуьрай шиир клела кван». «Вуч шиир?» – жузуна Эгъмедбега. Ахпа риклел хтана хуьрена: «Зи гъи шиирдиз дафтардин чин акурди я хъи. Лагъ кван, гъикл тиртла а шиир». Са цлар за, са цлар вичи хълагъна бендер арадиз хкана чна. Ахпа ада макинадихъ ацукъна «Хайи чил» тлвар гайи шиирдин пуд чин акъудна. Сад зав вугана: «Ма, дуст кас, – лагъана, – са мус ятлани и цларари зун риклел хкиди ви». Гила а члавар риклел хтайла гъайифар члугваз яргъалди хиялри тухуда зун: «Килиг дуьньядал гъихътин инсанар алайтла».

1970 - йисуз Эгъмедбеган и шиир Бакуда басма хъайи «Бахтунин эквер» альманахдин чинриз акъатна. 1991-йисуз за Магъачкъалада чапдай акъудай жуван «Лезги тлвар алатла...» ктабда гъатнавай эссеярикай сад Эгъмедбеган шиирдин эхиримжи цлараралди куьтягънай...

Гъа икл, йисар алатна. Зун аскервилез фена, ахпа Азербайжандин Гъукуматдин Университетдин журналистикадин факультетдик экечлна. Эгъмедбег заз виликан хъиз фад-фад ахквазмачир. Шаир са къадар руьгъдай аватнавай хъиз тир. Адаз вири патарихъай басрухар гузвай, секундиз тазвачир. Квачерал гъамиша Лезгистандин руг хуьрай лагъай шаирдив вичин хайи ватанда яшамиз тунач. Хайи члал, лезги тлвар хуьн патал женг члугвазвай «Риклин гаф» кватгалдик ква лугъуз адал буьгътенар вегъена, ам ватан гадарна яргъариз катиз мажбурна. Вичел йифер-къар атай шаир дагъларихъ гъарикл яз Урусатда рагъметдиз фена...

ЖУВАН ЧІАЛАЛ РАХУН ДЕБДИЗ ЭЛКЪУЪРИН

Алай йисан 23-февралдиз Мегъарамдхуърун райондин Ярагъ-Къазмайрин хуьре «Хайи чІални меденият хуьнин рекъер» лишандик кваз кыле фейи республикадин дережадин сад лагъай гегъенш форумдин максад чІал ва милли меденият хуьдай рекъер жагъурун, и жигъетдай важиблу са жерге месэляяр гъиле кьун я.

Мярекат Лезгийрин милли медениятдин федеральный автономияди (ФЛНКА) ва Мегъарамдхуърун райондин администрацияди тешкилна. Ана РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель, филологиядин илимрин кандидат Нариман Абдулмуталибова, РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекъай министр Энрик Муслимова, ФЛНКА-дин президент Васиф Гьасанова, Мегъарамдхуърун райондин кьил Фарид Агъмедова, Россиядин журналистрин союздин Дагъустандин отделенидин председатель, «Лезги газетдин» кьилин редактор Мегъамед Ибрагъимова, районрин образованидин управленийрин начальникри, муаллимри, методистри, жемиятдин деятелри, писателри, журналистри, блогерри ва масабур уштиракна. Санлай къачурла, залда 700-елай гзаф ксар кІватІ хьанвай.

Мярекат ФЛНКА-дин векил, журналист Гьуьсен Шагъпазова ва «Вахтар ва инсанар» передача тухузвай тележурналист Владик Батманова кыле тухвана. Сифте гаф Фарид Агъмедоваз гана. Ада вирибуруз гьам Ватан хуьзвайбурун югъ, гьамни хайи чІалан сувар мубаракна лагъана:

- Мумкинвилерикай менфят къачуна, чна цІинин йис лезги чІаланни литературадинди яз малумарнава. Иниз килигна, хайи чІал хуьнин, адан гележегдиз къуват гунин мураддалди райондин образованидин идарайра са жерге мярекатар кыле тухун фикирдиз къачунва. Вахтунни къалурзавайвал, чІалан важиблудвал зайиф хуьнихъ вичин себебарни ава. Мектебар акьалтІарна, чи жегъилар, кІелунар давамариз ва я кІвалахариз, уьлкведин жуьреба-жуьре шегъерри физва. Анра абур лезги чІалавай яргъа жезва. Им чи чІалаз пис патахъай таъсирзавай деллирикай сад я...

Ф. Агъмедова алава хуьвурвал, чІал

хуьн ва чирун патал герек тир шартІар тешкилун чи гьар садан хиве авай везифа я. И жигъетдай ада ФЛНКА-дин регъберди тухузвай кІвалахдик кьуьн кутаз гьазур тирдакай лагъана.

Нариман Абдулмуталибова лагъана:

- Чи чІал кьадим чІаларикай сад я. ЧІал чир хуьнал вирибуру дамагна, ам къезвай несилрал агакъарна кІанда. Дегишвилер тваз хьайитІани, абур, чІалан кьайдайрал амална, кылиз акъудна кІанда. ГьакІ вуч кІандатІани хуьрай лагъана авун дуьз туш. Гзаф дуьшуьшра чал къалп, чІалаз, чІалан тарихдиз талукъ тушир, бязибуру чпичпиз туькІуьрнавай фикирар гьалтзава. Чи эвелимжи месэла авай чІалан гьал хуьн, нугъатрин кьетІенвилерни кьилдинвилер гьисаба кьун, абур раижун, чІалан хцивални маналувал хуьн ва акьалтзавай несилрал агакъарун я.

Рахунрин эхирдай ада лезги чІал, меденият хуьник, ктабар акъудуник къаюмвилин пай кутазвай «Иман» фондунин регъбер Фируза Керимовадиз, «Умуд» фондунин регъбер Имам Яралиеваз сагърай лагъана.

Мярекатдал РД-дин милли сиясатдин ва динрин крарин рекъай министр Энрик Муслимовани метлеблу рахунар авуна:

- ЧІал неинки рахун патал ишлемишзавай алат, гьакІ ам халкъдин тарих, адетар ва кьилихар къалурзавай такъатни я. Эгер чна истяда инал ацукънавайбурувай кьез куь хайи чІал хуьз кІанзавани, лагъана хабар къуртІа, чпин аялриз, хтулриз лезги чІал чир хьана кІанзавач лугъудай садни жедач. Бес чІал хуьн патал куьне вуч ийизва лагъана къвед

лагъай суал гайитІа, чІехи паяри гудай жаваб «са шейни» жеда. Гьелбетда, сифтени-сифте жуван кІвале аялрихъ галаз дидедин чІалал рахана кІанда. Чун урус чІалаз аксибурукай туш. Амма чаз чи диде-бубайри чирнавай чІал квадардай ихтияр ни ганва?

Э.Муслимова Васиф Гьасановаз, Фарид Агъмедоваз чухсагъул малумарна ва Лезги чІалаз талукъарнавай йисуз гьар жуьре мярекатар кыле тухудай шартІар республикадихъ авайди кьейдна.

Гьуьсен Шагъпазова кьейд авурвал, «Яндекс Таржумачида» гьелелиг Дагъустандин халкъарин са чІални авач. 100 агъзур предложение лезги чІалаз таржума авуна, «Яндексдин» кыле авайбурал агакъарда ва гележегда нейросетдин куьмекдалди урус чІалаз лезги чІалаз текстер таржума ийидай мумкинвал жеда. ФЛНКА-ди жегъилрин арада чІал машгъур хуьн патал мад са шумуд итижлу проект гъиле кьунва.

«Лезги газетдин» кьилин редактор Мегъамед Ибрагъимова редакцияди хайи чІал хуьнин рекъе кыле тухузвай алава кІвалахрикай куьрелди ихтилатна. Меценатрин, карчийрин куьмекдалди мектебра кІелзавайбурун арада олимпиадаяр, шиирар кІелунай акъажунар, студентрин арада конкурсар кыле тухузвайдакай, лезги чІалал передачаяр тешкилзавайдакай ихтилатна:

- Чна, редакциядин коллективди, чи чІални меденият хуьнин рекъе хейлин серенжемрик кьил кутазва. Авайвал лугъун, муькуь миллетрин редакцияри ихътин кІвалахар кыле тухузвач. Кон-

курсра тафаватлу хьайи аялриз пулуьнин пишкешар гун патал мумкинвилер авай карчийри, меценатри куьмек гузва. ДГУ-динни ДГПУ-дин филологиядин факультетра кІелзавай лезги студентрин арада кыле тухузвай публицистикадин конкурсни ФЛНКА-дихъ галаз санал гъиле кьунвай мярекат я.

М.Ибрагъимова «Лекърен муг» этнолагердин кьил Садикъ Гьасанован теклифдалди «Лезги газетдин» редакцияда лезги чІалан онлайн курсар кардик кутунвайдакай ва 4-5 уьлкведа авай лезгийри чпиз чІал чирзавайдакай ихтилатна. «Маса регионра авай гзаф лезгийри чпин аялриз хайи чІал чирдай ктабар авач лугъузва. И кар фикирда кьуна, чна, зани зи заместитель Куругъли Ферзалиева, «100 тапшуругъ» ва «Лезги чІал чирин» ктабар акъудна. Къе а ктабрин куьмекдалди хейлин аялри чІал чирзава.

М.Ибрагъимов лезги чІал хуьнихъ галаз алакьалу тІал алай са шумуд месэладални кьилди акъвазна, бязи теклифар гана. Ада вирибуру (шайрири, мухбирри, редакторри, алимри...) хайи чІалан орфографиядин кьайдайрал амал авун важиблу тирдакай лагъана.

М.Ибрагъимован фикирдалди, лезги чІалан муаллимриз талукъ яз Кьиблепатан Дагъустанда алава яз «Хайи чІалан виридалайни хьсан муаллим» кьилдин конкурс кыле тухун ва гъалибчидиз агъа кьил 100 агъзур манатдин кьадарда аваз пулуьнин премия гун герек я. Ада хьсан теклифар мадни гана: мектебра лезги чІалан тарсар эхиримжибур яз эциг тавун; орфографиядин комиссия арадал гъун; милли чІалал акъатзавай газетарни журналар вирибуру кьхин.

Гьуьгъуьнлай Садикъ Гьасанова вич кыле аваз арадал гъайи «Лекърен муг» милли лагердикай авай хийирдикайни ихтилатна. Ада кьейд авурвал, цІинин гатуз лагерди мадни гзаф аялар къабулдайвал я.

Форумдал Гь.Шагъпазова чи машгъур шайр, «Самур» газетдин кьилин редактор Седакъет Керимовади ракъурнавай тебрикдин гафар кІелна.

Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

ЧИ ЛУКЪМАНАР

Дагъустандин машгъур тарихчи, профессор Расул Магомедова вичин «Дагъустандин аулра» ктабда, гьакІни маса авторри чпин эсерра кхъизвайвал, лезгийар дегъ девиррилай илимдин математика, астрономия, философия, медицина, эдебият хътин хилерай вилик фенвай халкъ я. Заз урусри вичиз «халкъдин медицина» тІвар ганвай чи лукъманвилин илимдикай лугъуз кІанзава.

Халкъди чпиз «лукъман» лугъузвай чи ватангъилири гъеле дегъ девирра, гьакІни юкъван виш йисара набататрин куьмекдалди лап залаан азарлуьризни чара ийидай. Чи тІебиатдин жуьреба-жуьре набататралди, цуьквералди ва веькералди булвили халкъдин лукъманвал вилик тухудай мумкинвал гузвай. Сифте яз VII асирда араб тарихчийри кхъейвал, лезгийри Самурдин тамара авай серкІведин тарарин пешерив кьилин тІалар атІузвай. Чи тамарин аламатрикай XVII виш йисарин туьрк тарихчи Эвлия Челебиди, XIX асирда Къуруш, ЭчІехуьр, Яргун хуьрера хьайи урусрин алим А.В. Пастухова, 1885-йисуз Хуьлуьхъа хьайи машгъур натуралист алим Г. Раддеди ва

масбуруни гегъеншдиз кхъенай.

Бязи авторри чпин ктабра ва макъалайра КцІар ва Къурагъ районар, СтІал Сулейманан райондин Сайтархуьр, Испик, Шихидхуьр, Уллуьгъетягъ, Хутаргъ хуьрер чІуруз экъечІай дармандин веькералди бул тирди кьейд авунва. Чешмейра къалурнавайвал, Къурагъа виликдайни кар чидай, начагъ инсанар веькер-къаларалди сагъар хьийизвай лукъманар гзаф авай. Абурулай бедендин хайи кІараб дуьзарун ва сагъарун алакьдай. Бедендик квай иви тІимил хьайила жикІийрикай хкуднавай дарманрилар сагъардай. Абурун къацу аптекри цІудралди начагъвилер сагъардай мумкинвал гудай.

Чи лукъманри азарлуяр сагъардайла гьелбеяр, цІантарар, чІутран цуьквер, тІенгирар, ламра япар, вергер, цІирицІар, виливанар, серемар, севре цуьквер, масагар, хьархьамар, валагар, деведин веькер, равчарар, музулад веькер, рекъекъулар, цуьреггар, шуьлер, шегъверар, тІахрагар, шуьтруьяр хътин веькерикайни цуькверикай, гьакІни жикІийрикай, инийрикай, мертерикай, чумалрикай, кІирийрикай,

жумарикай ва маса майвайрикай гегъеншдиз менфят къачудай. Марагълуди ам я хьи, бязи авторри, иллаки урусри чи лукъманрикай кьилди макъалаяр кхъена абур вириниз сейли авунай. Мисал яз, гзафбуруз тийижир са материал - И.Селюкан 1890-йисуз «Русская медицина» журналдиз акъуднавай «О врачебной помощи и народных лекарях в Кюринском округе» макъала къалуриз жеда. Гьам и макъалада, гьам маса авторрин макъалайра къалурнавайвал, XIX асирда чяхъ цІудралди машгъур халкъдин лукъманар хьанай.

Тарихчи Р.Магомедова XIX асирдин сад лагъай паюна яшамаш хьайи машгъур испикви лукъман Шагъбазакай малумат ганва. Ада кхъизвайвал, а вахтунда дагълара галуькдай азарар фад-фад чикІизвай. Шагъбазалай ихътин азаррин вилик пад къаз алакьзавай. Виридаз куьмек гузвай Шагъбаза гьатта вичин стха яна кьейи Къихлар лугъудай къанлудан аяларни сагъарнай. И лукъманди азарлуьриз чара ийидайла вишелей гзаф чІуруз экъечІай дармандин веькерикай менфят къачузвай.

Шихидхуьрйя тир Шикерхан Къасумов Куьре округдиз ва вири Дагъустандиз сейли тир. 140 йисуз яшамаш хьайи ада дармандин веькерин куьмекдалди начагъвилер сагъардай ктаб кхъенай. А ктабда 130 къван азарар сагъарун патал рецептар ганвай. Гъайиф хьи, 1877-йисан бунтара иштиракна лугъуз вичиз 17 йис кар атІайла, урус офицерри адан ктаб цІай яна канай. Шикерхана суьргъунда авайла гзаф дустагъар сагъарнай.

Алай вахтунда Урусатда халкъдин медицинадихъ галаз машгъул тир ксариз илимдин рекъай чирвилер гузва ва абурукай менфят къачузва. За фагъумзавайвал, чи лезги районра алай вахтунда набататрин куьмекдалди азарлуяр сагъардай лукъманар авачиз туш. Абуруни медицинадин илимдин рекъай чирвилер къачуна халкъдиз къуллугънайІа хьсан жедай. ИкІ хьанайІа, тІебиатди вичи ганвай дарманрин-набататрин ва веькерин куьмекдалди аптекин дарманрилай сагъар тежезвай са кьадар начагъвилериз чара ийиз жедай.

Тамилла БЕКЕРОВА,
Дагъустан Республикадин
Дербент шегъер

ŞOKOLAD VANNASI VƏ YA XƏSTƏ DƏVƏ ƏHVALATI

Qətiyyətlə deyə bilərəm ki, Azərbaycanın başqa dünyanın heç bir yerində şokolad vannası qəbul edə bilməzsən. Bu qəhvəyi rəngli isti, yağlı məlhəm can dərmanı kimi bədəninə yayılanda oxşay deyəcəksən. Bütün

ağrı-acıların yadından çıxacaq.

Söhbətin Naftalan adlı möcüzədən getdiyini yəqin ki, başa düşdünüz. Onu da deyim ki, mənəm Naftalan vannalarını "şokolad vannaları" adlandıрмаğım Naftalan şəhərindəki "Çinar" sanatoriyasının işçilərinə ləzzət verirdi. Mənsə düşündüm ki, biz qərribə adamlarıq.

Öz torpaqlarımızda dünyada bənzəri olmayan dava-dərman ola-ola yad məmləkətlərdə dərdlərimizə çarə axtarıyıq.

Deyirlər, qədimlərdə Qərbdən Şərqə gedən bir dəvə karvanı Azərbaycandan keçirmiş. Günlərin bir günü karvandakı dəvələrdən biri xəstələnir, başdan-başa yara tökür. Qəhvəyi rəngə çalan yağlı gölməçələr olan bir ərazidən keçəndə dəvə yıxılır və taqətsizlikdən gölməçədən çıxıb bilmir. Çarəsiz qalan sarban dəvəni burada qoyub yoluna davam edir. Aradan xeyli vaxt keçir. Dəvə karvanı geri qayıdır. Həmin ərazidən keçəndə sarban öz dəvəsi ilə rastlaşanda gözlərinə inanmır. Dərisindən yağ daman heyvanın yaralarından əsər-əlamət qalmamışdı. Karvandakı tacir-

lər dəvənin girib çıxdığı gölməçədəki yağdan əl-ayaqlarındakı yaralara çəkirlər. Onların tezliklə sağaldığını görəndə həmin yağdan qablara doldurub öz vətənlərinə daşıyırlar. Həmin əraziyə "Naftalan", yəni "neft olan yer" adını verirlər.

Bu, bir rəvayətdir. Amma hələ qədimdən təbii şəkildə çıxan «Naftalan» neftinin müalicəvi əhəmiyyətini bilən adamların onu tuluqlara doldurub dəvə karvanları ilə müxtəlif yerlərə apararaq satdıqları bir həqiqətdir. XII əsrdə yaşamış dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi özünün "Xəmsə" poemasında Səfikürd kəndindən karvanlarla Naftalan neftinin daşınmasından söz açır. O, poemada qayğıkeş qadının ovda yaralanan ərinin yaralarını "dağ yağı" ilə müalicə etməsindən bəhs edir. XIII əsrdə Azərbaycanda olmuş məşhur səyahətçi Marko Polo da özünün "Böyük Tataristan haqqında" traktatında Naftalan neftini xatırlayır.

Naftalan adının etimologiyası «süzülən» və ya "axıb gedən" mənasını verən "nafta" sözündəndir. Midiyalılar yağı bu cür adlandırırdılar.

1783-cü ilə kimi Naftalan yağı əl ilə qazılmış quyulardan çıxarılırdı. Naftalan neftinin sənaye üsulu ilə emalı tarixi XIX əsrə aiddir. 1868-ci ildə 8 nəfər alman Naftalan yatağının yerləşdiyi ərazidə 80 desyatın torpaq sahəsi ayrılır. Onlardan dağ mühəndisi Y.İ. Yeger hasil etdiyi neftin yanmadığını görüb əvvəlcə məyus olsa da, sonradan Naftalanın müalicəvi xüsusiyyətlərindən xəbər tutur və maz istehsalı üçün kiçik bir zavod qurur. O, istehsal etdiyi "Naftalan" mazının nümunələrini dünyanın tanınmış alimlərinə göndərir və onun müalicəvi xüsusiyyətləri haqqın-

da məlumatlar əldə edir. Bundan sonra onun zavodunda "Naftalan" və "Koje-

lon" adlı preparatlar hazırlanır və Almaniyanın vasitəçiliyi ilə Yaponiyaya, Amerikaya, İngiltərəyə, Hollandiyaya və başqa ölkələrə satılır.

1911-1912-ci illərdə Almaniyada Naftalanla bağlı 2 səhmdar cəmiyyət – "Maqdenbuq-Naftalan" və "Dresden-Naftalan" fəaliyyət göstərirdi ki,

onlar da Naftalan neftindən dərman preparatları hazırlayırdı. Naftalan neftini reklam edən məşhur alman dermatoloqu P.P.Unna 1903-cü ildə demişdir: "Kimin Naftalanı varsa, onun hər şeyi var".

1904-1905-ci illərdə rus-yapon müharibəsi zamanı əsir düşən yapon əsgərlərinin təcili yardım çantalarından içində Naftalan mazı olan bankalar tapılmışdır. Həmin mazı onlar bədənlərindəki yaralara çəkirdilər. İkinci Dünya müharibəsi dövründə isə Azərbay-

canın müxtəlif təxliyə hospitallarında Ş.M.Həsənovun təklif etdiyi "Naftamastika" preparatı güllə yaraları, travmatik artritlər, yanıqlar, donmalar zamanı istifadə edilmişdir.

Azərbaycanda neft sənayesi 1920-ci ildə milliləşdirildikdən sonra Naftalan neftinin qazma üsulu ilə çıxarılmasına başlanmışdır. 1928-ci ildən etibarən Azərbaycanda Naftalan neftinin müalicəvi əhəmiyyətini öyrənmək üçün elmi-tədqiqat işləri aparılmışdır. 1935-ci ildə Naftalan kurortu yaradılmışdır. 1938-ci ildə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Tibbi Bərpa və Təbii Amillərlə Müalicə İnstitutunda Naftalan eksperimental laboratoriyası yaradılmış və Naftalan neftinin bioloji və müalicəvi təsiri öyrənilməyə başlanmışdır. 1965-ci ildən Naftalan kurortunda Elmi-Tədqiqat laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Naftalan neftinin tərkibinin öyrənilməsində akademik Y.Q.Məmmədaliyevin, professorlar T.H.Paşayevin, S.Ə.Quliyevanın və tibb elmləri doktoru T.H.Hüseynovun böyük xidmətləri olmuşdur.

Naftalan kurortunun əsas inkişafı 1970-1980-ci illərdə olmuşdur. 1982-ci ilin fevralın 19-da Azərbaycan K.P. MK-nın, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin və Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurasının "Naftalan kurortunun daha da inkişaf etdirilməsi haqqında" birgə qərarı olmuşdur. Məhz bu qərarın nəticəsində Naftalan kurort şəhəri kimi daha da böyümüşdür.

Sanatoriyalar şəhəri Naftalan Bakıdan 360 km qərbdə yerləşir. Yay istə, qışı yumşaqdır. Əhalisi 9 min nəfərdir. 1967-ci ilə qədər Naftalan şəhəri Goranboy və Yevlax rayonlarının tərkibində qəsəbə kimi fəaliyyət göstərmişdir. 1967-ci ilin aprelin 28-də Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 48 nömrəli qərarı ilə Naftalana şəhər statusu verilmişdir.

Onu da deyim ki, beşulduzlu "Çinar" sanatoriyasında ilk dəfə dincələn mən burada göstərilən yüksək səviyyəli xidmətdən, xüsusilə səliqə-sahmandan, o cümlədən peşəkar müalicələrdən, mətbəxindəki dadlı yeməklərdən, həmçinin üzügülər işçilərdən çox razı qaldım. Dünya şöhrətli Karlovı Varı kurortundan heç də geri qalmadığımı özüm üçün kəşf etdim.

Mənə "Çinar"da xoş təsir edən bir də o oldu ki, müalicəyə gələnləri burada "xəstə" və ya "pasiyent" yox, "qonaq" adlandırırlar.

Гьар ктаб са вакьина я

«ПАКАМА»

Алатай асирдин 60-йисара Кцара Забит Ризванов, Лезги Нямет, Ядуллагъ Шайдаев, Иззет Шерифов хьтин чи машгур къелемэгълийрихъ галаз санал «Риклин гаф» твар алай эдебиятдин кватгал арадиз гъайи чехи женгчи, шаир, драматург ва публицист Теймур Алиханован твар халкъди гьурметдивди къазва. Лезги чал ва меденият вилик тухун патал «Риклин гаф» кватгалди чугур женг лугъуз тежер къван зурбади я. И женгина Теймур Алиханова кьетлен чка къазвай. Чи машгур шаир Забит Ризванова лагъайвал: «Теймур Алиханов кватгалдин даях тир. Ада чи фикирар регьберрив виридалайни хьсандиз агакьардай. Серес рахунралди, жуьрэтлувилелди виридаз чешне къалурдай ада. Са гафуналди, халисан къагъриман тир Теймур!»

1924-йисуз Къуба райондин Дигагъ хуьре дидедиз хъайи, Ватандин Чехи дяведа иштирак авур, урус чалан муаллимвиле кваллахай Теймур Алиханова алатай асирдин 60-йисарин сифте кылера Дигагърин юкъван мектебда урус сектор ачухарнай ва гзаф аялри а секторда клелнай. Ам къегъал кас хьиз халкъдин риклел хкизвай мад са кар ава. Теймур муаллимди са шумуд йисуз Къубада текдиз лезги чалал газет акъуднай.

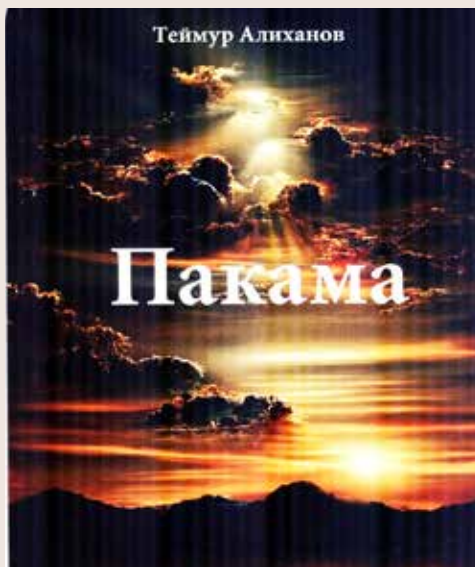
Датлана халкъдин рекъе женг чу-

гур, 39 йиса аваз, вахтсуз рагъметдиз феи Т.Алихановавай чан аламаз вичин эсерар чапдай акъудиз хъаначир. Адан са къадар гъилин хатгарни квахънай. Шаир-журналист Музеффер Меликмамедова сифте яз Теймур муаллимдин уьмуьрдин рекъикайни яратмишунрикай са шумуд макъала ва очерк кхъена газетризни ктабриз акъуднай. Гуьгъунлай «Самур» газетди женгчи шаирдикай макъалаяр ва адан са къадар шиирар чапнай. Ингъе Т.Алиханован эсерар санал кватгал ктаб хьиз басма авун мумкин хъаначир.

И йикъара редакциядиз атай шаирдин руша Самая Алихановади чав вичин бубадин эсеррикай туькьурна Москвада чапдай акъуднавай «Пакама» твар ганвай ктаб агакьарна. Келдайбуру фадлай вилив хуьзвай и ктаб гъазуриз куьмек гайиди чи алакьунар авай шаир Билал Адилев я.

Ктабда Т.Алиханован «Цийи инсанрин хизан», «Къекъвей рекьер», «Намус» пьесаяр, «Кереман бахт», «Дидедин веси» поэмаяр ва шиирар гьатнава. Жуьреба-жуьре темайриз талукьарнавай и эсеррай Теймур муаллимдин мурадар, экуь къамат, женгчи руьгъ генани хьсандиз къатлуз жезва.

«САМУР»

«САД АВАЙ, САД АВАЧИР...»

Бакуда лезги чалал, иер клелубда аваз «Сад авай, сад авачир...» твар ганвай махарин ктаб чапдай акъатнава. Им рикл ахъайдай, руьгъ кутадай хьсан хабар я. Вучиз лагъайтла кьетлен хатл авай жегъил къелемэгъли Азизрин Севда вичин марагълу махаралди Азербайжандин хьиз, Дагъустандин клелдайбурузни сейли хъанва. Гзаф йисар я адан махар «Самур» газетдин чинриз акъатиз. Авторди ктабда хиве къунва: «Самур» газетда «Самурдин мектеб» рубрика кардик кваз гзаф йисар я. Аялар паталди газетдин и чин халисан мектебдиз элкьвенава. Виликан йисара а рубрикадихъ кваз лезги чал чирзавайбуру патал зи куьруь диалогар чап жезвай. Гуьгъунлай а диалогар гъвечи гьикайириз элкьвена.

Гъа икл, «Самур» газетдин кьетлен мектебда къвердавай чехи агалкъунар къазанмишай Севдади 2019-йисуз вичин «Фири яру шив» твар алай сад лагъай ктаб чапдай акъудна. Ам гъвечи-чехи вирибуру гзаф хушвилелди къабулна. Иер шикилралди туькьурнавай а ктаб аялрин рикляй хъанай. Юкъван мектебрин агъа синифра клелзавайбуру адакай гегъеншдиз менфят къачузва.

«Сад авай, сад авачир...» Азиз-

рин Севдадин аялар паталди къвед лагъай савкъват я. Цийи ктабда гьатнавай махари аялриз хайи чилни тлебиат кланарзава, дуствални вафалувал вуч ятла чирзава, акьул бахтлувилин, зегъмет экуь уьмурдин лишанар тирди къалурзава. И ктабдин метлебувал иер шикилри генани артухарзава. Яцлу жилд акьалжна ранглуз чапнавай ктабда амалдарвилер негъзавай, хьсанвилерихъ ялзавай, несигъатдин руьгъ квай, тербиядин эсер ийидай цийи махар гьатнава.

Келдайбуруз вичикай ихтилатдайла авторди лугъузва: «Дуьньяда зи виридалайни чехи мурад лезги чал вилик тухуз алахъун, адал рикл алайбурун къадар къвердавай гзаф хьунухъ я. Жуван «Сад авай, сад авачир...» твар ганвай къвед лагъай ктаб гъа мураддалди чапдай акъуднавайди я за.»

Чна «Самур» газетдин кваллахдар, вичихъ алакьунар авай жегъил къелемэгъли Азизрин Севдадиз цийи ктаб риклин сидкъидай мубаракзава, адаз мадни чехи агалкъунар тлалабзава. Чун чалахъ я хьи, ктаб вирибуру рикл алаз клелда, ам иллаки аялрин рикляй жеда.

«САМУР»

ХАЛКЪДАЛ РИКІ АЛАЗ

«Самурдин» алатай тилтда Вильнюсда яшамии жезвай чи клелдайди Ширзад Гуьлиева машгур контр-адмирал, твар-ван авай геолог, техникадин илимрин доктор, кхьираг ва публицист Георгий Лезгинцеван яратмишунрикай малумат гун тлалабнай. Агъадихъ ганвай макъаладалди чна адан ва маса клелдайбурун тлалабун кьилиз акъудзава.

Г.Лезгинцев вичелди чи халкъди дамазавай, Дагъустандин Къурагъ райондин Штулрин хуьрай тир армиядин генерал, Совет гьукуматдин сад лагъай кьилин военный финансисист Мегъамед Гуьсейнован (Михаил Лезгинцеван) хва я. Ам СССР-да къзил, алмас ва рангунин металллар жагъурунин рекъий чехи пешекар тир. Гъавилай ада ихьтин кваллах кьилиз акъудзавайбурукай «Минералар чидай-

буру» ва «Инженер Северцев» хьтин романар кхъенай. Сад лагъай роман СССР-дин Зарийрин Союздин ва ВЦСПС-дин премиядиз лайихлу хъанай.

Лезгидин хчин «Тайга галай патара», «Ихтибарвал», «Дагъларай тир инсан» романар ва маса эсерар вири СССР-диз сейли хъанай. И романар са къадар къецепатан уьлквейрани чап хъанай ва клелдайбуру хьсандиз къабулнай. Лезги ивиди ам фад-фад хайи ватандихъ ялдай. Гъавилай са шумудра Къурагъ ва маса лезги района, гъабурукай яз Кцарани хъана, хайи халкъдин гьалар гьихтинбуру ятла чирнай.

Алатай асирдин 40-50-йисара вичин эсерар «Полярная правда», «Магаданская правда», «Кузбасс», «Вечерний Киев», «Литературная газета», «Советская Россия» газетра, гъакъини «Огонек» ва «Знамя» журналра чап хъайи Г.Лез-

гинцеван «Дагъларай тир инсан» романдиз болгар критикри ихьтин къимет ганай: «И роман сифте яз лезги халкъдин къагъриманвилин тарих, адан ацукьун-къарагъун, къилихар, руьгъдин къакъанвал, адетар авайвал ачухарзавай, вичин бубадин патай тир халкъ дуьньядиз сейли ийизвай гзаф таъсирлу эсер я.»

Гъакъикъатдани гъакъ я. Авторди вичин буба Мегъамед Гуьсейнов феи четин ва баркаллу уьмуьрдин рехъ гъа са вахтунда адан халкъ феи рехъ тирди къалурзава. Романда кьиле физвай вакъайрихъ тарихдин бине ава. Гъавилай эсер рикл алаз, марагълудаказ клелиз жезва.

«Дагъларай тир инсан» роман къуд паюникай ибарат я: «Штулрин хуьр», «Дербент», «Руда хкузавайбуру» ва «Рекъиз». Романдин лайихлувилерикай

сад кьилин игитдин - Мегъамед Гуьсейнован образ жанлуди, клелзавайди дериндай чалахъардайди хьуникай ибарат я. Чаз ктабдин чинрай кесиб лезги девирдин гьалари, уьмуьрдин шартлари гьикл инкъилабдин рекьел акъудзаватла акъазва.

Романда тарихдин, этнографиядин материалри, чи хуьрерин, вацларин, дагъларин, тамарин гафаралди чуьгунвай шикилри чехи чка къазва. Авторди абуруз, вичин хайи халкъдиз гьейранвилелди майил ийизвайди чир жезва. Чи ватангъли Г.Лезгинцеван и роман лезгийрин тарихдиз бахшнавай марагълу, важиблу, хайи халкъдал гзаф рикл алаз кхъенвай эсер я.

«САМУР»

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

Чи классикар

РУХУН АЛИ

(XVIII-XIX виш йисар)

Икван гагди вичикай са акван гегенши чирвилер авачир лезги шаир ва алимрикай сад XVIII асирдин эхирра ва XIX асирдин эвелра яшамаш хъайи Рухун Али я. Бязи делилрай аквазвайвал, ам 1771-йисуз Къиблепатан Дагъустандин Рухун хуьре дидедиз хъана. Алкъвадар Гъасан эфендиди вичин «Асари Дагъустан» ктабда кхъизвайвал, Рухун Али машгъур алим, араб члал дериндай чидай, шаирвиллин зурба алакьунар авай кас тир.

Шаирдикай сифте яз са къадар делилар гъилик авурди адан несилдай тир чи машгъур алим Гъалиб Садыкъи я. Ада вичин 1986-йисуз «Литературадин Дагъустан» журналдиз акъудай «Шаир ва алим» макъалада кхъенай: «Чал сифте яз Али эфендидин теснифар, къилди къачуртIа, араб члалди Ярагъ Мегъамед эфендидиз шиирдалди кхъей кагъазар, 1909-йисуз Темир-Хан Шурада чапнавай «Асари ал-Ярагъи» ктабдай гъатна. Гуьгъуьнлай Ахцегъ Али Къазидин кватIалдай гъа и кватIалдин автордини Рухун Али эфендиди сада-садаз кхъенвай шиирар жагъана. Им тажуб жедай кар тушир, гъикI хьи, Али эфендидиз араб члал лап фасагъатдиз чидай...

Сифтедай Али эфенди куьгъне, яни поэзияда анжах араб члалди теснифунин ва поэзиядин тематикани Аллагъдикай, пайгъамбардикай, женнетрикай, жегъеннемдикай хъунин рекъел алай.

Ахцегъ Мирза Али Къазидин таъсирдик кваз Рухун Али эфенди тамамвилелди дегиш хъана. Ада гъаф шиирар дидед члалди кхъена. Рухун Али эфендидин ирсиникай чал гъалтнавайди са живияр я. Адан ктабрин са пай Рухун Магъмудани Мегъамеда (Али эфендидин хва АбдуллетIиф эфендидин рухваря я) Туьркиядиз тухвана. Муькуь пай 1919-йисуз деникинчийри Али эфендидин птулар тир Магъмуданни, Лев Толстойн Ясний Полянада яшамаш хъайи Мегъамедан квалариз цай ягъайла, кана пуч хъана.

Чавай кватIиз хъайи малуматрай къатIуз жезвайвал, Рухун Али эфенди вичин уьмуьрдин къвед лагъай паюна чи Дагъустандин халкъар патал Урусатдай къезвай меденият артух дережада хийирлу хъунин терефдал алаз хъана ва ада гъа и рекъе члехи агалкъунар къазанмишна.

Зи фикирдалди, къелзавайбуруз са ихътин куьруь малуматни гайитIа пис жеч. Етим Эминан паб Туькезбанан диде Зуьбейда Рухун Али эфендидин руш я».

Гуьгъуьнлай Гъалиб Садыкъиди Рухун Алидикай «Лезги газетдин» 1993-йисан 1-июлдин нумрадиз макъала акъуднай. А макъалада кхъенва: «...1965-йисан ноябрдин вацран нянрихъ чун Октябрдин суварар къейд ийиз профессор Фатма Аликберовадин патав фена. И сеферда алимди зун хушвилелди къабулна ва ада заз ядигар яз хуьзвай куьгъне ктаб къалурна. Рухун Алидикай гъихътин малуматар чидатIа хабар къуна. Фатмадин лугъунриз килигна, Рухун Али адан бадедин члехи буба тир. Гъа и ктабда заз сифте яз Рухун Алидин туьрк члалал кхъенвай шиир акуна. А шиирда авторди гъуьр регъведайла, регъве вичин къилел атай дуьшуьшдикай суьгъбетзавай.»

Гъа и макъаладай малум хъайивал Гъалиб муаллимдин гъиле профессор Эфендиеван буба Заки эфендидивай Рухун Алиди лезги члалал кхъенвай са къадар муьгъуьббатдин шиирар гъатна. Абурукай 9 шиир «Лезги газетдин» винидихъ къалурнавай нумрада чапнава. И делил чи тIвар-ван авай кхъираг Абдулбари Магъмудован «Цийи Макъар» ктабдани къейд авуна.

«Лезги газетдин» 1993-йисан 1-июлдин нумрада Шейх Мегъамед Ярагъвиди Рухун Алидиз кхъенвай са шиирни ава. Араб члалал кхъенвай и шиирда Ярагъвиди Рухун Алидин яратмишунрин деринвал къалурзава ва лайхлу къимет гузва. Гъалиб Садыкъиди араб члалай элкьуьрнавай а шиирда ихътин цIарар ава:

*Гъикъван шад я чи дуьстарин арада,
Чаз рехъ къалуз ихътин алим аваз хъун.
Ам гимичи я чун авай гимидин,
Гимид рулдал Алидин гъил алаз хъун.
Чи алимрин арада я ам чирагъ,
Алайбуруз экуь тир рехъ къалуз хъун.
Чи дуьстарин арада ам гъар чIавуз
Чаз пис-хъсан чир тийиз чахъ галаз хъун.
Валлагъи, чаз Алифенди са нур я-
МичIивиле гъа нур халкъдихъ галаз хъун...*

Гъалиб Садыкъиди 1997-йисан 22-августдиз Абдулбари Магъмудовал ракъурай чарче къалурнавайвал, Рухун Али Османан хва я.Адаз къве хва авай: Абукарни АбдуллетIиф. АбдуллетIифан рухваря Рухун Магъмудни Мегъамед ва Абукар эфендидин хва Абдулгъамид машгъур шаирар тир. Абурун шиирар ва Алкъвадар Гъасан эфендидин жавабар «Диван-ал Мамнун» ктабда гъатнава. А шаиррин чпин ктабрин са пай Туьркиядиз акъатна, муькуь пай 1919-йисуз Дербентда ЦинитI Эфендиеврин квалери цай къурла кана.

Рухун Али 80 йис яшамаш хъана. Шаирди 1851-йисуз вичин дуьнья дегишарна. Адан сур Рухуна ава. Агъадихъ чна шаирдин ада къе кхъейди хъиз ванзавай са шиир гузва.

ЖЕДА ВУН

Гъарам-гъешем чидач-дуьнья чухвада,
Ахвар, къарай авачиз куьк жеда вун.
Хвалан патав са язух къиб аквада,
Ам фитIиндай аждагъан руьц жеда вун.

Дуьнья кIантIа тур руфуна-вун тух жеч,
Гишилавай кесиб-куьсуьб язух жеч.
Дуьньяд фикир пара,ви чин ачух жеч,
Азгъунвиллиз са ажуз лукI жеда вун.

Гъар са патлахъ яргъи ийиз жеда гъил,
Гагъ-гагъ чара папаризни ягъиз вил.
На гъисабиз вун ви папар суьруьд къил,
Гъарда вичихъ ялдай са чIук жеда вун.

Къиямат къа рабби къази хъайила,
Лугъуда на: вуч ийин бес за гила ? !
Нефес амач, беден тамам кайила,
Валлагъ-биллагъ чилерик мурк жеда вун.

Гъисаб ийиз жув дуьньядин вели хъиз,
Гъар камуна тухузва вун дили хъиз.
Хан ятIан вун са къуз Рухун Али хъиз,
Чилин къене кIана, къук жеда вун.

Рикиел хуьх!

Гъерекат къиле физвай гъалар, сягъар ва тегъер къалурзавай гафариз наречияр лугъуда. Наречиди *гъикI?* *гъи саягъда?* *мус ? гъина?* ва ихътин маса суалриз жаваб гуда. Месела: *Клевиз, хъсандаказ, накъ, къеьцел, мекъила, чIангъакъа* наречияр я.

Наречийрин члехи пай суффиксри арадиз гъанвай гафар я. Гъафни-гъаф наречияр прилагательнийрин, существительнийрин, са къадарбур наречийрин ва числительнийрин дибрикай, тIварцIивезрикай арадиз къведа.

1. Прилагательнийрин дибрикай наречияр ихътин суффиксри арадиз гъида:

-з: члехиз, хъсанз, мекъиз, кичлез, клеви;
-диз: иердиз, текдиз, жуфтдиз, ачухдиз, хъсандиз;

-даказ: михъидаказ, хцидаказ, пехъидаказ, векъидаказ;

-кIа: чIурукIа, цийиикIа, масакIа, къеникIа;

-ла: регъуьла, кичлела, чимила, мекъила;

-ба (-эба): терсеба, эквеба, чинеба;

2. Существительнийрин дибрикай ихътин суффиксри:

-ди: къилди, рехъди, йифди, къуьдди;

-з: нисиниз, пакамаз, няниз;

-из, -уз, -уьз: йифиз, юкъуз, гатуз, хуьтIуьз

-хъ, -ихъ, -ухъ: пакамахъ, рагъдандихъ, нянихъ, зулухъ;

-дай, -далди, -дивди, -яй ва мсб.: эвелдай, къасухдай, ашкъидалди, мукъуфдивди, хъилай, рикIяй;

3. ТIварцIивезрин дибрикай ихътин суффиксри:

-кI: икI, гъакI, акI, атIакI.

-на, -низ, -нихъ ва мсб.: ина, гъина? чина, ана, гъаниз. Саниз, инихъ, гъаныхъ, гъинихъ? гъиниз ва мсб.

Наречийрин дибрикай ихътин суффиксри:

-далди, -алай, -алди: къедалди, накъалай, шазалай, мусалай, мусалди? шазалди;

5.Числительнийрин дибрикай ихътин суффиксри:

-ра: цIудра, цIувадра, къадра.

СВЕТЛАЯ ПАМЯТЬ

Величайший подвиг женщины - быть любящей матерью, чьим священным долгом становится воспитание детей, направление их по верному пути, разделение с ними радостей и тревог, поддержка в самых сложных моментах жизни. Именно в их сердцах зреет будущее общества, и от их нравственных основ зависит, каким оно станет.

Но, увы, мы живем в эпоху, когда многие вечные ценности меркнут перед вызовами современности. В городах молодые семьи, обремененные бытом и материальными трудностями, редко решаются на рождение больше чем одного, двоих детей. И тем более удивительна история женщины, о которой я хочу рассказать.

Тамамат была человеком исключительной души - доброй, отзывчивой, с щедрым сердцем, полным любви. Она родилась в селе Ашар Курахского района Дагестана, а ее супруг, Исмаил Исмаилов, в селе Зухрабкент Касумкентского района. Оба они, впитав с детства родительские уроки трудолюбия и порядочности, с юных лет испытывали особенную, искреннюю любовь к детям. Каждый новый ребенок в их семье становился источником счастья, подарком судьбы.

В доме Исмаила и Тамамат росли восемь детей: Гюльчохра, Зилейха, Гюльназ, Шахназ, Магомедхан, Герейхан, Мурадхан и Зиядхан. Родные и соседи не могли скрыть удивления: «Как же вам удается прокормить, одеть, обусть такую большую семью?» Да, было нелегко: каждый день готовить на десять человек,

ЭПИТАФИЯ

шить, штопать, следить за школьными успехами детей. Часто не хватало самого необходимого. Но дети, видя, сколько труда вкладывают в них родители, росли ответственными и благодарными.

Глава семьи, Исмаил, всю жизнь трудился бурильщиком в Сангачале. Одной лишь его зарплаты для содержания большой семьи было недостаточно. Тогда Тамамат решила тоже пойти работать. Она начала работать гальваником в одном из самых вредных цехов завода «Бакэлектромат» и долгие годы с достоинством справлялась с тяжелыми условиями труда. За смену рабочим выдавали литр молока - но она не пила его сама, а несла домой детям. За свое трудолюбие и доброту Тамамат заслужила уважение всего заводского коллектива.

«Чан балаяр» («Дорогие мои дети» - говорила она на лезгинском), —

«будьте честными, не причиняйте зла, не завидуйте, зарабатывайте на жизнь праведным трудом». Она не просто произносила эти слова - вся ее жизнь была примером этих принципов, и дети учились у нее, впитывая каждое слово, каждый поступок.

Судьба приготовила семье серьезные испытания. После свадеб Зилейхи и Гюльназ глава семьи Исмаил ушел из жизни не дожив до 50 лет. В тот момент Магомедхан служил в армии, а младшие сыновья еще учились в школе. Но даже перед лицом несчастья семья не пала духом. Шахназ, желая уменьшить бремя матери и помочь семье, пошла работать, а Тамамат взяла на себя роль и матери, и отца, оставаясь непреклонной опорой дома.

Четверо ее сыновей ныне живут в Германии, но расстояния не смогли разрушить уз семейной близости. Они всегда стремились окружать свою мать вниманием и любовью, которой она щедро одаривала их с первых дней жизни.

Тамамат прожила в поселке Бина города Баку долгую, достойную жизнь, полную заботы о детях, внуках и правнуках. Она ушла из жизни в возрасте 95 лет, оставив после себя нечто более ценное, чем материальные богатства - сплоченность, доброту и человечность, которые передались ее детям, крепкой нитью связав их семьи.

Ее уход стал тяжелой утратой для родных, но она ушла с легким сердцем, ведь за свою земную жизнь успела передать самое главное - тепло души, любовь и нерушимые традиции лезгинского народа.

Аллагьди рагьмет авурай ваз, Тамамат хала, хьсан инсан!

ГАФАРГАН

Чи тIвар-ван авай шаир Азиз Алеман «Къакъаравай сабур» табда гьатнавай, эдебият чIала авачир гафар

Рамсаб - кIелдайди

Турвах - ватандихъ гьасрет хьун

Тенг - юкьни-юкьвай

Шагьме - аорта

Шишбар - пирамида

Зерхел - вацIун какахъ хьийизвай хел

Лагьам - уьцIуьнраг, маргьал

Бених - прамятник

КIвалам - ламу дараматра жедай пепе

Фипе - фитедин пепе

КIартIапI - тупунин гуьлле

ЧIанкъ - регьят къазанжи

ТIам - файтунчи ацукьдай чка

Къуваран - вил алуд тийиз хуьн

Къуянаб - оазис

Ибар - состав

Кьимкьи - крыса

Багьзур - океан

Лавдан - кIан квачир деринвал

Цагьгал - кактус

Шабагь - награда

Нан - дережа

Рузгье - руквадин зерре

Абадат - хушбахтвал

ШетI - агент

«ЛЕКЪРЕН МУГ»

Алатай йисуз вичин хьсан суракъар вириниз чклай «Лекърен муг» этнолагердин раklarар алай гатуз аялар патал къвед лагьай гилера аха жеда. Ам Къурагь райондин Клирийрин хуьре, тебиатдин гуьлуьшан чкадал алай интернатдин дараматда кардик акатда. И гилера лагердиз 8-15 яшарин гадаярни рушар къабулда. Абур паталди къилди группар туькIурда. Ина пешекарри аялриз лезги чIал, чи халкъдин

тарих, адетар мукъувай чирда.

Аялриз балкIанар гьалдай, дегь къугьунрив эгечIдай мумкинвилерни жеда. Рушариз сун гуьлуьтар, халичар храз, хьран фу, милли хуьрекар чраз чирда. Вахт марагьлуз алудун патал музейриз ва тебиатдин иер чайриз экскурсияр, тIвар-ван авай шаиррихь, алмирхь, спортсменрихь галаз гуьруьшар тешкилда. Этнолагерди июлдин 1-далай 21-далди, гьакIни августдин 1-далай 21-далди кIвалахда.

ВУЧ КХЪЕНАЙ?

Къвердавай чпин яшайиш генани залан жезвай, гзаф магьрумвилер эхзавай, кашал гьанвай гьалариз таб гузвай Къуба уезддин агьалийри, иллаки лезгийри гьахьсузвилерин аксина 1917-йисан сифте йикъарилай женг чIугваз гатIумна. Гьа йисан июндин вацра КцIар волостдин Уьнуьгь, Зинданмургь, Чакар, Кузун хуьрерин агьалийри гиле яракь къуна къанунсузвилериз рехъ гузвай, чпиз КIандайвал ийизвай гьукуматдин органриз ихьтин крар арадай акъудун патал хабардарвал авуна. Идалай гьейри Цийихуьр ва Муьшкьур хуьрерин агьалийри гьукуматдин векилар ва полисар чпин хуьрерай акъудна чукурна.

«Каспи» газет N 81, 1917-йисан 12-апрель ***

1917-йисан апрелдиз Къуба уездда хуьруьнвийрин женгивилин гьерекарт генани гужлу хьана. Магьсулрин къитвили, акьалтIай кесибвили, багьавили, яшайишдин заланвили хуьрерин агьалияр женг чIугваз мажбулнавай. Карточкадив гьар са касдиз 400 грамм фу гузвай.

Дагьдин хуьрерин агьалияр лагьайтIа, адакай магьрум тир. Къуба Уезддин Продуктрин Комитетди вичин Девечидин, КцIарин ва Рустовдин отделар кардик кутунвайтIани, жемятрин гьалар къвердавай мадни пис жезвай.

...КцIар волостдин Уьнуьгь, Зинданмургь, Чакар хуьрерин агьалийри датIана арза вугуз шикаят ийизвай ва гьукуматдин органриз кичIерарзавай... Губерниядин Продуктрин Комитетди фан патахьай КцIара гьатнавай гьулгьуладин вилик пад къун Къуба Уезддин Продуктрин Комитетдин хиве вугана.

«Каспи» газет N82, 1917-йисан 14-апрель ***

Къубадин фронтда хьиз, Худатин ва КцIарин фронтдани Советдин къушунар магьлуб хьана. И ягьунра большевикри гзаф аскерар квадарна. Душмандин (лезгийрин-ред) гиле большевикрин 2 туп, 800 тупунин гуьлле, 4 пулемет, 10000 патрон, гзафни-гзаф яракъар, 2 фургьун недай-хьвадай затIар гьатна.

«Возрождение» газет N 86, 1918-йисан 1-май

Баş редактор
Sədaqət KƏRİMOVA
www.samuronline.com
sedagetkerimova@gmail.com

✓ Чал чIатунихъ дегишмир.
✓ Ваз чизвачтIа, чизвайдахъ яб акала.
✓ КичIедакай дуст къамир.

Ünvan: AZ 1073 Bakı,
Mətbuat prospekti,
"Azərbaycan" nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
055-530-10-05